

Med kurs mot avgrunden

Niels Jørgen Haagerup är dansk ledamot av Europaparlamentet och, vilket är väl bekant för Svensk Tidskrifts läsare, grundlig kännare av dansk politik. Hans artikel är skriven i slutet av april. Han förutser möjligheten av ett regeringsskifte i Danmark, där svårigheterna att hålla ihop de olika partierna förefaller överväldigande. En speciell svag länk i kedjan är statsministern. I dag har Danmark en utlandsskuld, som per innevånare är större än Polens eller Argentinas. Att fortsätta att öka denna skuld är att sätta kurs mot avgrunden, och detta är vad som sker i Danmark, med statsminister Anker Jørgensen vid rodret.

Det är symptomatiskt för den osäkerhet som råder kring den danska regeringen, att, när detta läses, regeringen Anker Jørgensen kanske redan blivit avlöst av en annan eller är nära att omedelbart störtas – om den inte väljer att gå frivilligt.

Det danska folketingsåret slutar normalt på den danska grundlagsdagen den 5 juni. Kort före den dagen skall enligt regeringens planer avgöras så viktiga ting som stödet till lantbruket (som inte har något att göra med den ytterst besvärande mul- och klövsjukeepidemin på Fyn, men just därför har blivit ytterligare nödvändigt), vidare en ny sysselsättningsplan och slutligen en finansieringsplan, som skall utgöra den ekonomiska bakgrunden till de tänkta åtgärderna. Det är möjligt, att regeringen tänkt sig att den skulle kunna genomdriva sina utgiftskrävande planer med hjälp av stöd från Det radikale Venstre och Socialistisk Folkeparti. Då kunde räkningen för dessa besluts genomförande skrivas ut med godkännande också av partier till höger om regeringen, bland dem Venstre och Konservative.

Men det finns inte så stora utsikter för att så skall ske. Det har oppositionen klart deklarerat. Statsminister Anker Jørgensen använde här i våras själv liknelsen, att när man går på restaurant och har fått något att äta, så brukar man också betala räkningen. Härtill anmärkte Venstres ledare Henning Christophersen torrt, att det i alla fall förutsatte, att man hade suttit med vid bordet.

Bli det regeringsskifte i sommar, sker det antagligen utan något nytt folketingsval. Det senaste ägde rum i december 1981. Val äger ju ofta rum i Dan-

mark. Sedan 1973 har det så småningom utvecklats en tradition, att det är val i Danmark vartannat år – grundlagen säger vart fjärde år – men två folketingsval på ett år är i alla fall ett för mycket. Då Anker Jørgensen återigen bildade regering under starkt tryck från sin folketingsgrupp men med betydande motstånd inom partiets styrelse, gjorde han också klart, att om regeringen under loppet av de närmaste månaderna måste avgå, skulle den inte utskriva nya val.

Rätten att upplösa folketinget är en del av det danska parlamentariska livet. Det har gjorts en opinionsundersökning bland väljarna och det är ganska klart, att en överväldigande stämning finns för att ändra på upplösningsrätten, en tanke, som Folketingets avgående talman, den tidigare socialdemokratiske utrikesministern K B Andersen, har gått in för i en av de talrika artiklar, han har skrivit sedan han själv lämnade aktiv politik för ett halvt år sedan. Men det är ingen utsikt till en ändring i systemet med upplösningsrätten. Om regeringen överlever till hösten och vintern, kan ett nytt val mycket väl bli resultatet, om regeringen då måste avgå.

På tok i Danmark

Vad är egentligen galet i Danmark? Att statsministern under 10 år med bara ett avbrott på 14 månader har hetat Anker Jørgensen skulle kunna tyda på en viss politisk stabilitet. Men denna bild av stabilitet är missvisande.

Det är så många ting som är tokiga i Danmark, att det är svårt att veta var man skall börja och var man skall sluta om man skall förklara situationen. Men

ingenting är kanske så alldeles galet, att det kan åstadkomma det nödvändiga politiska nytänkandet och den politiska handlingskraft, som krävs.

Man har nog hört krav på att det skulle bildas en majoritetsregering "mot mitten". Nu senast har ledaren av Det konservativa Folkeparti, som efter valet i december 1981 blev folketingets näst största, Poul Schlüter, gjort sig till talesman för ett samarbete mellan Socialdemokratiet, Konservativt och Venstre. Det har han inte blivit mycket populär på. Poul Schlüters politiske partner och samtidigt hans rival, Henning Christophersen från Venstre, tog klart avstånd från denna tanke i en TV-intervju. Venstre har bränt fingrarna efter det att partiet under 14 månader 1978–79 stod i regeringsamarbete med Socialdemokratiet. Inte heller statsminister Anker Jørgensen har verkat påfallande ivrig att fullfölja idén med en bred regering.

Vad skulle det vara för fördel med en bred regering? Ja, den skulle få en klar majoritet i Folketinget. Men om inte regeringens tre – eller ännu flera – partier kunde enas om vad som skulle göras, skulle det ju inte hjälpa något att ha majoritet i folketinget.

De svaga partierna

Det ser därför inte ut som om konstellationer vid sidan av traditionen i sig själva skulle kunna föra Danmark ut ur de ekonomiska svårigheter det har råkat in i. Dansk politik är ju präglad av två svaga flyglar. Den ena utgörs av Socialdemokratiet, som halvt om halvt har monopol på regeringsmakten men någon gång emellan avbrutits av kortvariga borgerli-

ga regeringsperioder som Poul Hartlings från 1973–75. Vid valet i december 1981 förlorade Socialdemokratiet sin majoritet tillsammans med de så kallade förlikningspartierna i mitten av dansk politik, nämligen Det radikale Venstre, Centrum-demokraterna och Kristeligt Folkeparti. De två sistnämnda har åter inlett ett närmare samarbete med Venstre och Konservative i den så kallade borgerliga fyrklövern. Det radikale Venstre, som också har ivrat för en bred regering, har ännu en gång som nästan alltid tidigare (utom perioden 1968–71) slutit upp bakom Socialdemokratiet, som dessutom i en rad frågor kan räkna med stöd från Socialistisk Folkeparti. Detta parti uppnådde en sensationellt stor framgång vid det senaste folketingsvalet och har nu 21 mandat – ett enda mandat mer än Venstre. SF är ändå långt ifrån att vara ett stabilt stöd för regeringen, som därför lever ett högst osäkert parlamentariskt liv. Sista gången en socialdemokratisk regering baserade sin tillvaro på ett nära samarbete med SF – det var 1966–67 – gick SF upp i sömmarna och regeringen under Jens Otto Krag föll med ett brak. Till regeringens svårigheter kommer, att Socialistisk Folkeparti och Det radikale Venstre mildt sagt står på spänd fot med varandra och i stort sett bara är eniga om att de tillsammans inte kan utgöra en varaktig majoritet för att genomföra den socialdemokratiska regeringens politik.

Den borgerliga flygeln blev synbart stärkt genom valet i december 1981, ty Det konservative Folkeparti gick framåt till 26 mandat och Centrum-demokraterna ökade överraskande starkt till 15 mandat. I gengäld förlorade Venstre två mandat och Kristelig Folkeparti ett. Till-

sammans uppnår de borgerliga partierna därför inte en styrka, som är mycket större än Socialdemokratiets.

Mogens Glistrups Fremskridtsparti har under de knappt 10 år, som det har existerat, nästan halverats och är nu nere på 15 mandat. De är i alla fall tillräckligt många för att försvaga tilltron till ett borgerligt regeringsalternativ. Partiet anses inte regeringsfäihgt, och också med Fremskridtspartiets 15 mandat skulle en borgerlig regering inte kunna uppnå majoritet. Den skulle ändå sakna åtskilliga mandat.

Slutligen gäller det personfrågorna. Pådriven av särskilt Centrum-demokraten Erhard Jakobsen förklarade sig Poul Schlüter efter valet i december införstådd med att Venstres ledare Henning Christophersen skulle bli förhandlingsledare och därmed borgerlig statsministerkandidat, om Anker Jørgensen skulle bli tvungen att ge upp. Detta blev i första omgången en billig gest, ty Anker Jørgensen förblev vid rodret. Ett regeringsskifte nu till sommaren skulle antagligen medföra att Henning Christophersen ryckte in på statsministerposten. Men det är ovisst, om han kan stå kvar vid sin kandidatur till landets högsta politiska post på längre sikt. Även om det inte råder någon personlig ovänskap mellan Poul Schlüter och Henning Christophersen, vaktar de två partierna noggrant på varandra och det finns så mycket historisk fiendskap mellan dem, att de tankar på en sammanslutning av partierna, som från tid till annan dyker upp i debatten, tycks ha mycket liten möjlighet att realiseras. Däremot skulle de nog kunna enas i ett regeringssamarbete, där de skulle kunna bevara sin identitet var

för sig. Men frågan är om denna regering skulle kunna ha större möjligheter än en socialdemokratisk minoritetsregering. Och om en borgerlig regering kom till korta under loppet av några månader och fick ge upp inför krisen, antingen som följd av bristande politiskt stöd i Folketinget eller på grund av inbördes splittning, kunde vägen mycket väl tänkas vara banad för en lång rad år av oavbruten socialdemokratisk ledning. Vad detta skulle betyda för Danmark kan man nog bli allvarligt oroad för, när man ser hur långt ned Danmark har sjunkit under socialdemokratiskt styre.

Den värsta svagheten

Den danska utlandsskulden är per invånare flera gånger större än tex Polens eller Argentinas, som annars har varit så mycket mer omtalade under senare tid. Om Danmark ändå alltjämt har en viss kredit hänger det samman med att de fem millionerna danskar inte riktigt räknas med i den stora västliga världshushållningen och att den sociala och ekonomiska bilden ändå utåt ger intryck av en viss stabilitet.

Den danska regeringen är en svag regering inte bara för att den har en så osäker parlamentarisk bas. Den är också en svag regering som följd av dess många svaga ministrar — och dess svaga ledare.

Anker Jørgensen, som nyligen i en intervju ännu en gång bekräftade att han tycker mycket om att vara statsminister, imponerar varken genom sin klokhet eller genom sina visioner. Men han anses i vida kretsar också utanför Socialdemokratiet som en ärlig folkets man och åtnjuter utan tvivel en betydande popularitet. Han är Danmarks Anker — han kallas vid förnamn av var och en han möter. Han styr Danmark mot avgrunden, med vissa avstickare. Han blamerar ibland regeringen och sin egen höga post med utrikespolitiska uttalanden, som är en märklig blandning av naivitet och vissa primitiva och utspekulerade åsikter, tex om El Salvador och om atomvapen. Han säger vad många människor tänker, men tyvärr säger han nästan aldrig något, som får folk att tänka. Han uppfattas otvivelaktigt av många som den välmenande person, som han givetvis är, och som en statsminister, som efter sin förmodliga försöker att skydda folket och särskilt dem, som har det dåligt ställt, mot de värsta följderna av en långvarig ekonomisk kris. Han har inte kunnat göra mycket mot arbetslösheten, som ständigt växer och som efter hand har kommit upp mot ohyggliga höjder, men han sörjer för att det inte blir några stora hål i det sociala säkerhetsnätet. Ingen dansk går hungrig i säng på kvällen, om han eller hon inte är på avmagringskur.